

A leglátogatottabb európai országok tengerpartjainak érintettsége a túlzott mértékű turizmussal

SZÖLLŐS-TÓTH ANDREA¹

ABSZTRAKT

A turizmus a környezetre és a társadalomra szüntelenül hatást gyakorol, melynek számbavétele során kiderül, hogy ezek a hatások nem mindig előnyösek. A negatív hatások között megjelenik a szennyezés mértékének növekedése, a tájba nem illő építkezés, a helyi társadalom és a turisták között kialakuló konfliktusok, a tömeg és a zsúfoltság is. Kutatásom célkitűzése a túlzott mértékű turizmus által érintett tengerparti helyszínek feltérképezése Európa déli országaiban. A 2019-ben legtöbb nemzetközi turistát fogadó európai országok turizmusának vizsgálata révén kerül bemutatásra a 3S turizmus (sea, sand, sun – tenger, homok, napfény) jelentősége, az általa vonzott turisták tömege, annak hatásai. A napsütötte homokos tengerpartokkal rendelkező Franciaország, Spanyolország és Olaszország turizmusa különféle nemzetközi adatbázisokból származó adatsorokat összegezve kerül bemutatásra. Ezt követi a vizsgálat középpontjában lévő három országból konkrét desztinációk eseteinek elemzése korábban publikált szakkikkek alapján. Bemutatásra kerülnek olyan partszakaszok, melyeket más nemzetközi szerzők az overtourism jelenséggel hoztak kapcsolatba.

KULCSSZAVAK: fenntartható turizmus, területfejlesztés, overtourism, túlzott mértékű turizmus, Európa, tengerpart

ABSTRACT

Europe's most visited countries' coastal areas affected by overtourism

Tourism has a constant impact on the environment and on society, taking these impacts into consideration reveals that these are not always beneficial. Negative impacts include increased pollution, inappropriate construction, conflicts between local society and tourists, crowding and congestion. The objective of my research is to study coastal areas affected by overtourism in southern European countries. By examining tourism in the European countries that received the most international tourists in 2019, I illustrate the importance of 3S tourism (sea, sand, sun), the mass of tourists it attracts, and its effects. The tourism of France, Spain and Italy, with their sunny sandy coasts, are presented by summarising data sets from various international databases. I analyse the cases of some destinations from the three countries that are the main focus of the

¹ Debreceni Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Közgazdaságtan és Világgazdaságtan Intézet, szollos-tothandrea@gmail.com

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Természet, környezet és társadalom

study, based on previously published articles. Coastal areas that have been associated with the overtourism phenomenon by other authors are also presented.

KEYWORDS: *sustainable tourism, regional development, overtourism, Europe, coastline, beach*

Bevezetés

A turizmus az egyik legkiemelkedőbb gazdasági ágazat világszerte, a világiárványt megelőzően az utazás és turizmus (beleértve a közvetlen, közvetett és előidézett hatásokat is) a világon létrejött új munkahelyek közül minden negyedikért, az összes munkahely 10,3%-áért (333 millió) és a globális GDP 10,3%-áért (9,6 billió USD) felelt (WTTC 2022).

Növekedése és terjeszkedése jelentős gazdasági, társadalmi és kulturális előnyökkel jár, melyek mellett nem elhanyagolható ugyanezen területekre gyakorolt negatív hatása sem.

A koronavírus járvány megjelenését megelőző években a turizmus negatív hatásainak érzékelése növekedett, majd a világiárvány okozta korlátozások és lezárások ideje alatt a turistaparadicsomokra nehezedő környezeti nyomás csökkent. A járvány megfékezését követően az idegenforgalom fellendülésével párhuzamosan azonban vélhetően újra nehéz helyzetbe kerülnek azok a desztinációk, ahol a turisták létszáma már korábban is túlmutatott az optimálison. 2020-ban és 2021-ben a korlátozások feloldása utáni időszakokban tapasztalható volt az utazási kedv felpettedése, mely alapján előre jelezhető az, hogy a korlátozások végleges megszűnését követően a túlzott mértékű turizmus újra komoly problémákat fog okozni.

A tanulmány célja a turizmus mértékének bemutatása, különös tekintettel a leglátogatottabb európai országok tengerparti régióira fókuszálva. A szekunder adatokra alapozott kutatás során megvizsgáltam az európai tengerparti területek turizmusának alakulását, a turistaforgalmat, a leglátogatottabb attrakciókat és partszakaszokat. Bemutatok néhányat a tengerparti desztinációk társadalmi és természeti környezetét érintő negatív hatások közül, valamint kitérek a turisztikai területek menedzsmentje által bevezetett intézkedések, beavatkozások körére is. Munkám során számos nemzetközi adatbázis gyűjteményét használtam annak érdekében, hogy a nemzetközi szerzők által publikált eredmények hátterét alátámasszam statisztikai adatokkal.

Módszertan

Az Európát érintő tengerparti turizmus témájának feldolgozását és bemutatását szekunder adatokra alapoztam. Az adatok külső forrásból álltak rendelkezésre, melyekhez nemzetközi adatbázisok, kutatási jelentések, tanulmányok és szakcikkek formájában jutottam hozzá. A tanulmány központi eleme a nemzetközi adatbázisokban található adatok összegzése, új keretrendszerbe helyezése, összefüggéseinek

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Természet, környezet és társadalom

feltárása, kapcsolódási pontjainak bemutatása. Munkám során az adatbázisok adatai és a szakértők által bemutatott különböző desztinációk esetei közötti párhuzamot mutatom be.

A szakirodalmi áttekintésből kiderül, hogy a turisták tömegei által látogatott európai tengerpartok ki vannak téve a környezeti károknak és társadalmi konfliktusoknak. Az adatbáziskutatás eredményei alátámasztják a korábbi kutatásokban közölteteket, melyek szerint az európai tengerpartokat évente több, mint százmillió turista látogatja, az európai kikötők több tízmillió látogatót fogadnak évente (European Commission 2014). Az élénk turizmus pozitív hozadéka mellett megjelennek az általa generált negatív hatások is, melyek a környezet számára leggyakrabban a különböző szennyezések (zaj-, talaj-, hő-, víz-, légszennyezés) mértéknek emelkedését, a rongálás és vandalizmus okozta károkat, illetve a tájba nem illő építkezést jelentik. A turizmus társadalmi negatív hatásai között tipikusan jelen van a tömeg és zsúfoltság a desztináción, a helyi lakosság és a turisták közötti konfliktusok gyakorisága, ellentétek kialakulása a helyiek és az üdültulajdonosok között, a bűnözés erősödése, valamint a biztonságérzet gyengülése.

Overtourism, vagyis a túlzott mértékű turizmus

A túlzott mértékű turizmus olyan jelenség, amely esetében a turizmus által okozott társadalmi és a környezeti terhelés mértéke túlzottan nagy. A nemzetközi irodalmat kutatva az overtourism jelenség számos definíciójával találkozhatunk (1. táblázat), melyek közül néhányat egy táblázatba gyűjtöttem annak érdekében, hogy teljesebb képet kapjunk a túlzott mértékű turizmus fogalmáról és annak összetevőiről.

1. táblázat

Az overtourism jelenség definícióinak megjelenése a nemzetközi szakirodalomban

„Az overtourism azt a helyzetet írja le, amikor a turizmus hatása bizonyos időpontokban és helyeken meghaladja a fizikai, ökológiai, társadalmi, gazdasági, pszichológiai és/vagy politikai kapacitásküszöböt.”	Peeters et al. 2021: 15
„Turizmus, amely irritálja az érdekelt feleket.”	Mihalic 2020: 4
„Az overtourism olyan desztinációkat ír le, ahol a vendéglátók vagy a vendégek, a helyiek vagy a látogatók úgy érzik, hogy túl sok a látogató, és hogy a terület életminősége vagy az élmény minősége elfogadhatatlanul romlott.”	Goodwin 2017: 1
„Olyan helyzet, amelyben a turizmus egy desztinációra vagy annak egy részére gyakorolt hatása túlzottan negatívan befolyásolja a polgárok és/vagy a látogatók észlelt életminőségét.”	UNWTO 2018: 4
„A látogatók számának túlzott növekedése, amely túlszűfolttséghez vezet azokon a területeken, ahol a lakosok szenvednek az ideiglenes és szezonális turisztikai csúcscsúcsok következményeitől, amelyek tartós változásokat idéznek elő életmódjukban, a szolgáltatásokhoz való hozzáférésükben és általános jólétükben.”	Milano et al. 2018: 2

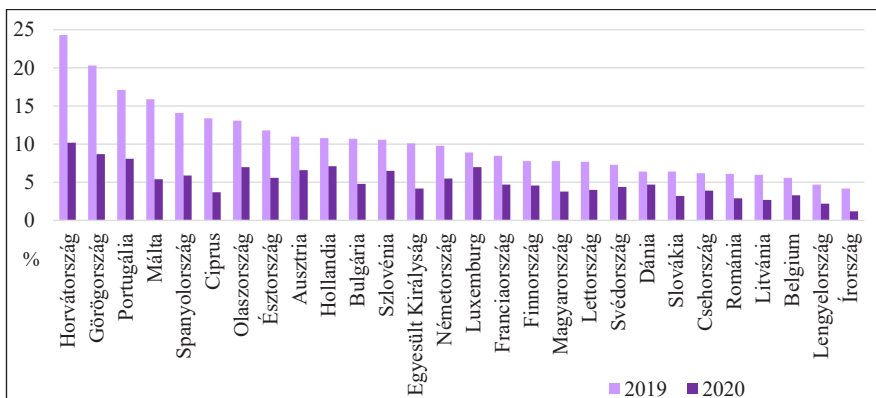
Forrás: Saját összeállítás a megjelölt források alapján

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Természet, környezet és társadalom

A túlzott turizmus fogalmának meghatározásakor a nemzetközi szakirodalomban kitűnik, hogy a turizmus és a turisták jelenlétének olyan mértékéről van szó, mely a résztvevőket (helyiek és látogatók vagy turisták) negatívan érinti, irritálja, s hozzájárul a felek között kialakuló konfliktusokhoz. Ezek a nézeteltérések többféle okra vezethetők vissza (például a turisták jelenlétéből adódó zsúfoltság, a turisták által megrongált épített örökség vagy természeti értékek, vandalizmus, szemetelés, túlzott zaj stb.) (Michalkó 2007, Lengyel 2004). A negatív hatások között említhető az egyensúly szempontjából, ha egy terület teherbíró képessége a kritikus értéket megközelíti (Vargáné Csobán 2005). A turisztikai teherbíró képesség két irányból is megközelíthető: a turisták szemszögéből azt mutatja meg, hogy mi az létszám, amelyet meghaladva a turisták élményének minősége romlik; a helyi lakosok szemszögéből az a turistalétszám, amelyet meghaladva a lakosság életminősége romlik (Rátz 1999).

Mivel a turizmus – többek között – gazdasági jelentősége kimagasló (1. ábra), így a cél nem kifejezetten a turizmus mértékének csökkentése, hanem egy fenntarthatóbb jellegű turizmus elemeinek kialakítása, elterjesztése.

1. ábra. Az utazás és a turizmus teljes GDP-hez való hozzájárulásának aránya az Európai Unió 28 tagországában 2019-ben és 2020-ban (az Egyesült Királyságot is figyelembe véve)
Forrás: Statista 2021a

A Statista adatbázisa alapján oszlopdiagramon ábrázoltam a turizmus teljes GDP-hez való hozzájárulásának arányát az Európai Unió 28 tagországában az utóbbi két évben. Az összeállításban a 2020-ban az Európai Unióból kilépő Egyesült Királyság is szerepel. Mint látható, a koronavírust megelőző évben mediterrán tengerparttal rendelkező országok – Horvátország (24,3%), Görögország (20,3%), Portugália (17,1%), Málta (15,9%), Spanyolország (14,1%), Ciprus (13,4%) és Olaszország (13,1%) – vezették a listát. A Covid-19 világiárvány hatására azonban 2020-ban az

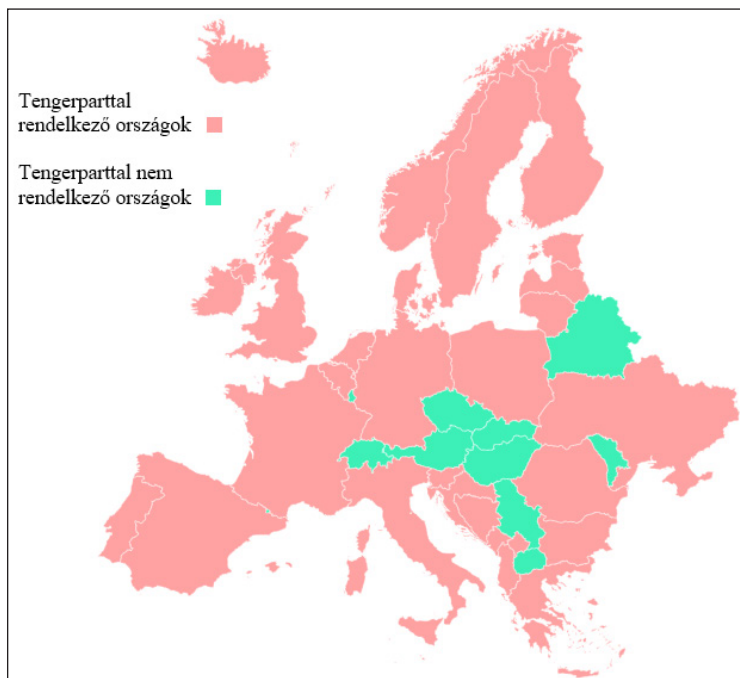

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Természet, környezet és társadalom

Európai Unió országainak mindegyikében jelentős mértékben csökkent az utazás és a turizmus teljes GDP-hez való hozzájárulásának aránya. A turizmus teljes GDP-hez való hozzájárulásának aránya szerint 2020-ban az első három ország változatlan, ám a GDP-hez való hozzájárulás aránya jelentősen csökkent: Horvátország (10,2%), Görögország (8,7%), Portugália (8,1%). A 4. és az 5. helyen a BENELUX államok közül Hollandia és Luxemburg áll (az 5. hely megosztva Olaszországgal), melyek esetében a csökkenés mértéke nem volt olyan jelentős, mint a mediterrán országoknál (Hollandia 2019: 10,8%; 2021: 7,1%, Luxemburg: 2019: 8,9%; 2020: 7,0%).

Európai tengerpartok turistaforgalma

A Föld országainak körülbelül 80%-a rendelkezik tengerparttal, mely lehetőséget biztosít számukra többek között a tengeri halászatra, a kikötők révén a szállítási és tranzitköltségek minimalizálására és világkereskedelemben való aktív részvételre, valamint a tengerparti turizmus nyújtotta előnyök kihasználására.

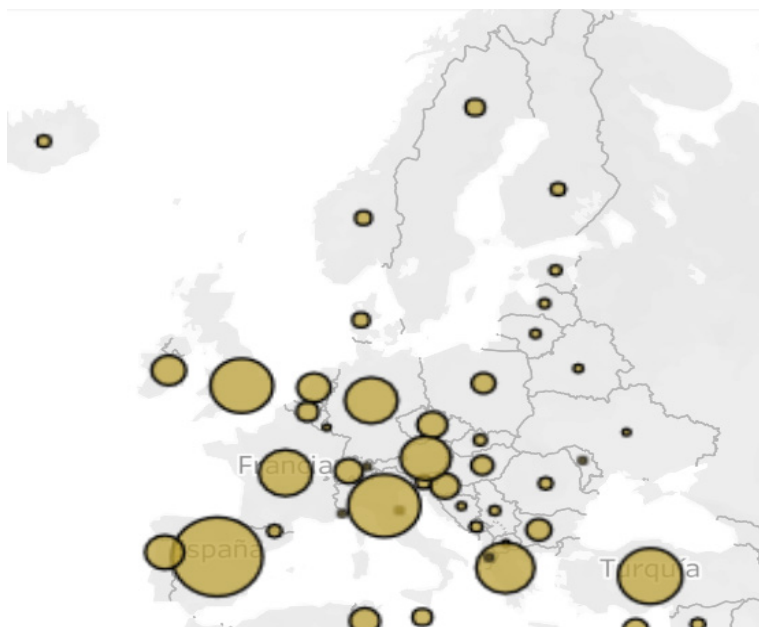

2. ábra. Tengerparti és tengerparttal nem rendelkező országok Európában

Forrás: Saját szerkesztés

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Természet, környezet és társadalom

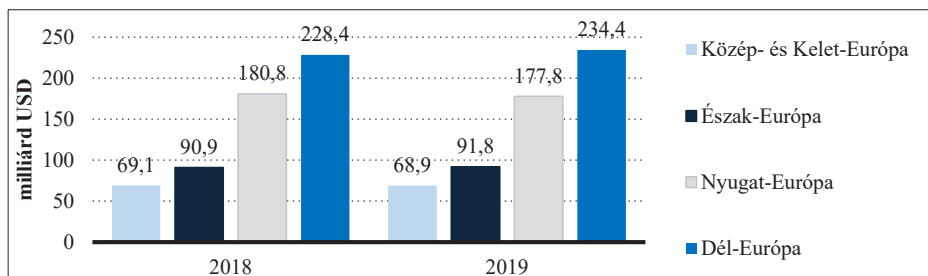
Európa 14 szárazföldi országot foglal magában: Andorra, Ausztria, Csehország, Fehéroroszország, Liechtenstein, Luxemburg, Macedónia, Magyarország, Moldova, San Marino, Svájc, Szerbia, Szlovákia és Vatikán (2. ábra). Ezek azok az országok nem vesznek részt az úgynevezett 3S turizmusban (sea, sand, sun) fogadóországgként. Bár Európa nem csak a napsütötte homokos tengerpartjai végett számít kiemelt turisztikai desztinációnak – hanem rendkívül változatos természeti kincseinek, gazdag műemléki adottságainak, a kulturális sokszínűségének, magas szintű infrastruktúrális hálózatának, híres vendégszeretetének köszönhetően is –, mégis rendszeresen a tengerparti úti célok fogadják a legtöbb turistát (part menti turizmus vagyis „coastal tourism”).

3. ábra. Az Európában hotelekben eltöltött vendégéjszakák számának alakulása 2019-ben
Forrás: UNWTO 2021

Az UNWTO interaktív térképen (3. ábra) ábrázolta a 2019-ben európai szállodákban eltöltött vendégéjszakák számának alakulását, mely bizonyítja, hogy a mediterrán régió, illetve az Egyesült Királyság részesült legnagyobb mértékben a vendégéjszakák számából (UNWTO 2021).

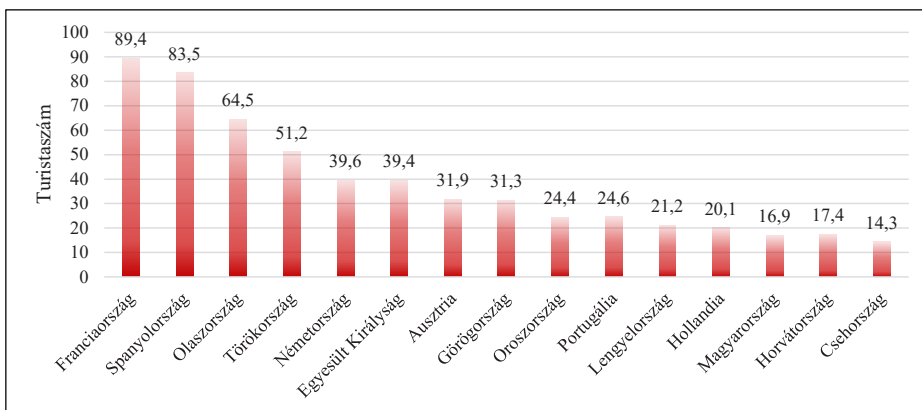
TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Természet, környezet és társadalom

4. ábra. Nemzetközi turisztikai bevételek Európában régióként 2018-ban és 2019-ben (milliárd USD)

Forrás: Statista 2021c

A 3. ábrán látható térkép adataival összhangban a turisztikai bevételekből is a mediterrán térség részesült a legnagyobb mértékben az elmúlt években (4. ábra), mutatja a Statista összeállítása, mely csak két év adatait foglalja magában. Európa régiói közül Dél-Európa 2018-ban a teljes európai nemzetközi turisztikai bevétel 40,13%-át realizálta, 2019-ben pedig 40,91%-át.

5. ábra. A legtöbb nemzetközi turistát fogadó európai országok 2019-ben (millió fő)

Forrás: Statista 2021b

Az utazás egyre szélesebb körben vált elérhetővé az utóbbi időben (például a fapados járatok megjelenésének, az idegenforgalom folyamatos fejlődésének köszönhetően), s a pandémiát megelőző évben az európai turizmus soha nem látott méreteket öltött. Az európai országok eltérő mértékben részesültek a turisták érkezéséből (5. ábra). Franciaország több, mint 89 millió turistát fogadott 2019-ben, Spanyol-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Természet, környezet és társadalom

ország kevesebb, mint 6 millió turista látogatásával maradt csak el a listát vezető országtól. 64,5 millió turistát fogadott Olaszország, s az 51,2 millió turistát fogadó Törökország a negyedik a rangsorban.

2. táblázat

A 200 000 km²-nél nagyobb területű európai országok területe (ezer km²) (2019)

Ország	Terület
Oroszország	17 098,2
Törökország	783,6
Franciaország	551,5
Spanyolország	506,0
Svédország	438,6
Németország	357,6
Finnország	336,9
Norvégia	323,8
Lengyelország	312,7
Olaszország	302,1
Egyesült Királyság	242,5

Forrás: KSH 2019

Fontos azonban megjegyezni, hogy a turistaforgalomból legnagyobb arányban részesülő országok (félkövérrel kiemelve a 2. táblázatban) területe az átlagos méretű európai országokénál, illetve az európai országok mediánjánál nagyobb. Így ezen országokon belül több régió, több város részesülhet a turistaforgalomból, esetükben van lehetőség a nagy turistatömegek különböző régiókba irányítására (2. táblázat).

A legtöbb tengerparti turistát fogadó európai országok

A tengerparti turistacélpontok népszerűsége töretlen, melyet számos statisztikai adat bizonyít az elmúlt évekből, hiszen a tengerparti turizmus intenzitását rendszeresen mérik.

Ahogy az az előző alfejezetben említésre került, a tengerparti turizmusban fogadóországgként értelemszerűen csak a tengerparttal rendelkező országok vehetnek részt. Éppen ezért érdemes megvizsgálni, melyek azok az európai országok, amelyek a leghosszabb tengerparttal rendelkeznek.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Természet, környezet és társadalom

3. táblázat

A leghosszabb tengerparttal rendelkező európai országok

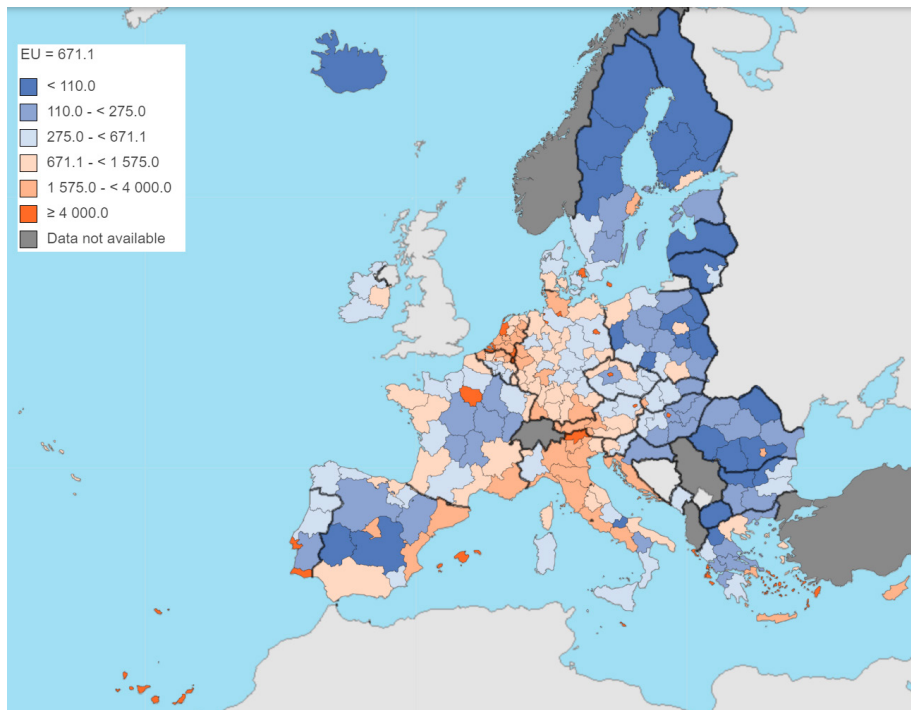
Ország	Tengerpart hossza (km)
Norvégia	83 281
Görögország	13 676
Egyesült Királyság	12 429
Olaszország	7 600
Dánia	7 314
Horvátország	5 835
Izland	4 970
Spanyolország	4 964
Franciaország	4 853

Forrás: CIA- The World Factbook 2021

A 3. táblázatban összegzett adatok alapján elmondható, hogy Európán belül Norvégia, Görögország és az Egyesült Királyság rendelkezik a leghosszabb tengerparttal. A 3S turizmusban az éghajlati adottságok rendkívül fontos szerepet játszanak, valamint kiemelt még a tengerpart jelentősége is, így a fürdőzésre alkalmas tengerpartok hosszát is figyelembe kell vennünk. Az év jelentős részében fürdőzésre alkalmas tengerparttal rendelkező országok (félkövérrel kiemelve a 3. táblázatban) Görögország, Olaszország, Horvátország, Spanyolország és Franciaország.

2019-es turisztikai adatokat összefoglaló térkép látható a 6. ábrán, mely a turisztikai szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák számát a teljes területhez viszonyítva ábrázolja km²-re vetítve, NUTS 2 régiók szerint.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Természet, környezet és társadalom

6. ábra

Turisztikai szálláshelyeken eltöltött éjszakák száma a teljes területhez viszonyítva, 2019
(km²-re vetítve, NUTS 2 régiók szerint)

Forrás: Europa.eu 2021 alapján szerkesztve

A térkép színei alapján megfigyelhető, hogy melyek azok a NUTS 2 régiók, melyek a legtöbb turisták által eltöltött vendégéjszakát realizálták a terület nagyságához mérten (km²). Ilyen terület például a spanyolországi Kanári-szigetek, Baleár-szigetek, Katalónia és Valencia; a franciaországi Île-de-France, Provence-Alpes-Côte d'Azur; Olaszországban szinte a teljes észak-olasz terület és a nyugati partok; Horvátország tengerparti régiója; Görögországon belül a Jón-szigetek, Kréta, a Dél-Égei-szigetek, Attika; Hollandia szinte teljes területe. Látható, hogy a tengerparti régiók nagy mértékben részesülnek a turisták jelenlétéből, mely nem csupán előnyöket, de hátrányokat is okoz a helyi lakosság és a természeti értékek számára. A társadalom esetében jellemzően negatív hatásként azonosítható a zsúfoltság és a tömeg, a növekvő bűnözés, a biztonságérzet gyengülése, közlekedési, tömegközlekedési nehézségek. A környezet szempontjából gyakori negatívum a turizmus okozta tájba nem illő építkezés, a növekvő szemét mennyisége, az élővilág pusztulása, esetleges rongálás vagy vandalizmus okozta károk, a talaj-, víz-, légszennyezés vagy a zaj.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Természet, környezet és társadalom

Franciaország

A koronavírus járványt megelőző években a francia tengerparti terület stabil, kiegyenlített mértékű, növekvő turistaforgalmat generált a nyári időszakban. Míg 2015-ben 106,3 millió legalább egy éjszakás tartózkodásról számoltak be, 2019-re ez a szám 121,8 millió volt (Insee 2019a). A statisztikai adatokból kiderül, hogy 2019 nyarán a legnépszerűbb a Földközi-tenger partvidéke volt (55,8 millió tartózkodás), majd az Atlanti-óceán partjai (39,1 millió tartózkodás), a Bretagne partjai (16,9 millió tartózkodás), végül pedig Normandia és az északi partok (10 millió tartózkodás) (Insee 2019b).

Egy 2017-es felmérés adatai szerint egyes tengerparti látványosságok, műemlékek, kulturális és rekreációs helyszínek több, mint egymillió látogatót fogadtak 2017-ben (4. táblázat).

4. táblázat. Leglátogatottabb műemlékek, kulturális és rekreációs helyszínek a francia tengerpartok mentén 2017-ben

Látványosság	Látogatószám
Normandy American Cemetery and Memorial, Colleville-sur-Mer	1 328 815
Marineland, Antibes	1 300 000
Mont-Saint-Michel Abbey	1 245 407
Narbonne Cathedral	1 242 412
Aquarium de La Rochelle	800 000
Océanographic Museum, Monaco	622 009
La Palmyre Zoo, Les Mathes	606 808
Verrerie de Biot	600 000
Nausicaä Centre National de la Mer, Boulogne-sur-Mer	544 439
Museum of European and Mediterranean Civilisations, Marseille	448 909
Visitor Center, Colleville-sur-Mer	428 814
Océanopolis, Brest	413 016

Forrás: Saját szerkesztés Direction Générale des Entreprises 2019 alapján

A legtöbb látogató által felkeresett tengerparti emlékhely a normandiai D-nap temetője, mely az amerikaiak között is igen népszerű desztináció (Staff, 2013). A második leglátogatottabb helyszín a Francia Riviérán található Marineland tematikus park állatkerttel, delfináriummal, vízi parkkal, játszóparkkal.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Természet, környezet és társadalom

A látogatószám alapján harmadik legnépszerűbb tengerparti látnivaló az árapályszigeten található Mont Saint-Michel Apátság, mely „A Gyűrűk Ura” című film készítőit is megihlette. A Direction Générale des Entreprises adataival ellentétben egyes források szerint az éves látogatószám elérheti a 2,5 milliót is (The Local 2017, Stille 2014). A The Local összefoglalója alapján az apátságba látogató turisták által leggyakrabban említett problémákat a túlszűfolt buszjáratok okozzák – melyek a parkolótól a helyszínre szállítják az utasokat –, valamint a környéken előforduló közlekedési dugók. A túlzottan nagyszámú látogató menedzselése érdekében újabb parkolót hoztak létre a helyszín közelében, valamint igyekeznek rábírní a nézelődőket a helyszín mihamarabbi elhagyására – mely a turistákból ellenszenvet vált ki.

A Marseille közelében található Calanques népszerűsége a turisták körében töretlen, a nemzeti park képviselőinek nyilatkozata szerint a növekvő tömegek a strandokon és a vízben veszélyeztetik a terület érzékeny biológiai egyensúlyát (Nock 2021). A probléma enyhítésére egy „marketingmentesítő” kampányt indítottak, amelynek célja, hogy csökkentsék a parkba érkező látogatók számát, akik várhatóan hamarosan jegyrendszerrel szembesülnek majd. A park honlapján (Le Parc national des Calanques 2021) külön felhívják a figyelmet arra, hogy a víz gyakran hideg, a strandok nehezen megközelíthetőek, szűkösök és tömegek által elárasztottak. Úgy vélik, az intézkedések elnyerik a helyiek elismerését, akik szeretnék inkább a természetbarátok, a biológiai sokféleségre odafigyelők látogatását elősegíteni.

Foffano (2021) szerint Dél-Franciaország egyes részein (például: Provence-Alpes-Côte d’Azur régió vagy a korábban említett Calanques) a Waze-t – a népszerű GPS-navigációs szoftvert – úgy programozták, hogy kevésbé frekvenciált alternatívákat javasoljon a túlszűfolt célpontok helyett.

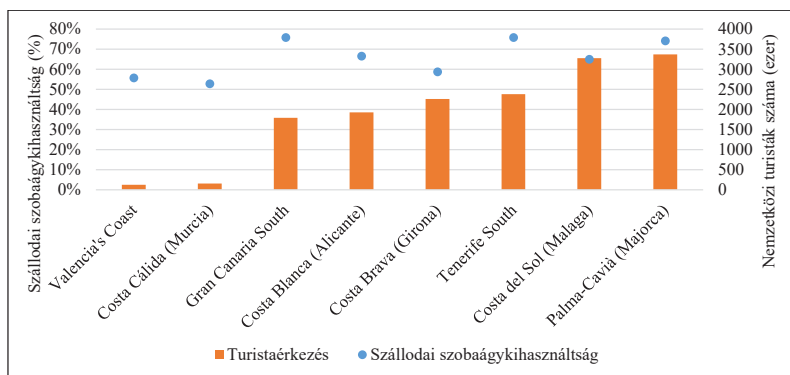
Spanyolország

Spanyolország fogadta 2019-ben a második legtöbb turistát az európai országok közül (83,5 millió fő), de a világ országai között is előkelő helyen szerepelt az elmúlt években a 4 964 km tengerparttal rendelkező desztináció.

Az Instituto Nacional de Estadística adatbázisa tartalmaz a spanyol tengerpartokra fókuszáló tartalmakat, melyek közül a szállodákban megszálló nemzetközi turisták számát és a szállodai szobaágykihasználtság alakulását ábrázoltam egy kombinált diagramban (7. ábra).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Természet, környezet és társadalom

7. ábra. Spanyolország főbb tengerparti desztinációinak szállodáiban megszálló nemzetközi turisták száma és a szállodai szobaágykihasználtság alakulása 2019-ben

Forrás: Saját szerkesztés INE, 2020a és INE 2020b alapján

A pontdiagram a szállodai szobaágykihasználtságot prezentálja, míg az oszlopdiagramon a turistaérkezések számát tüntettem fel. A szobaágykihasználtság Gran Canaria déli területén a legmagasabb (75,86%), a legalacsonyabb pedig Costa Cálida környékén (52,84%). A turistaérkezések száma Mallorcán (3 368 800) valamint a Costa del Sol régióban (3 279 700) a legkiemelkedőbb.

A Hosteltur (Canalís 2016) a mesterséges intelligencia által lehetővé tett módszerrel egy átfogó „big data” (vagyis extra nagy mennyiségű, nagy méretű, komplex és sok adatot tartalmazó) elemzést végzett. A kutatás során 8,63 millió mintát vizsgáltak meg, melyek a közösségi hálózatok (Twitter és Instagram) felhasználói által tett említéseket tartalmazták a turisztikai célpontokról 8 különböző nyelven (spanyol, angol, francia, portugál, német, olasz, norvég és katalán). Kiderült, hogy a legtöbbször említett spanyol tengerparti úti cél Ibiza volt, amelyről több mint 1,31 millió turisztikai tevékenységgel kapcsolatos említést gyűjtöttek össze a kutatók.

A tanulmány az olyan turisztikai elemek részesedését (vagyis az említések teljes számához viszonyított súlyát) is mérte, mint a nap és tengerpart, a kulturális, az éjszakai, az aktív, a gasztronómiai, a lassú, a családi és a bevásárló turizmus. Mivel a tengerparti úti célokat elemezték, számítottak arra, hogy a nap és tengerpart szinte minden esetben a legnagyobb relatív részesedését fogja mutatni.

A big data elemzés során a globális elégedettséget is vizsgálni tudták a szakértők az elégedettségi index segítségével. Az összes vizsgált tengerparti úti cél esetében az index átlagos pontszáma 75,84 volt. A 2015 nyarának adatait vizsgáló felmérése szerint a turisták a leginkább a Baleár-szigetekkel voltak megelégedve a tengerparti desztinációk közül (Minorca: 87,43; Ibiza: 82,99; Mallorca: 82,96), ezt követte Baszkföld (81,47), majd Costa Brava (80,86). A kutatás eredményei szerint a látogatók legkevésbé Barcelona tengerpartjával voltak megelégedve (65,35).

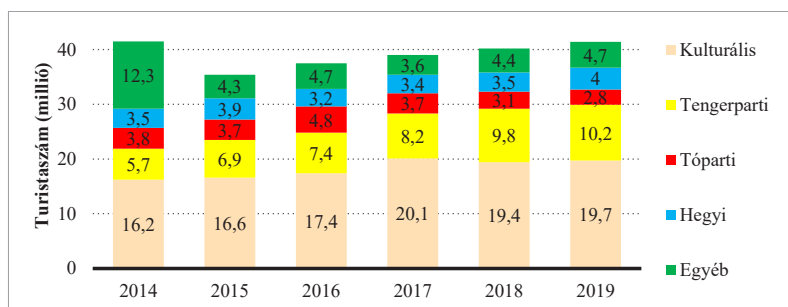
TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Természet, környezet és társadalom

Egy másik kutatás (Vega, 2020) szintén egy ismert közösségi oldal (Instagram) tartalmának elemzésén keresztül mutatja be a spanyol tengerpartok népszerűségét. A vizsgálatot a közösségi oldalon tett említések (hashtagek) alapján végezték. Kiderült, hogy a legtöbb említést a La Barceloneta kapta, mely Barcelona tengerpartját takarja (922 388 említés). Kevesebb, mint negyedannyi említéssel (211 313 említés) a következő legnépszerűbb strand a kanári-szigeteki Playa del Inglés, majd az ibizai Playa d'en Bossa (138 720 említés).

A két felmérés eredményeit összevetve fontos felhívni a figyelmet arra, hogy a legtöbb említést kapott barcelonai tengerparttal voltak a legkevésbé megelégedve a látogatók 2015 nyarán, valamint az említések nagy száma nem feltétlenül jelenti a turisták elégedettségét is egyben. Látható, hogy nagyszámú turista tölti idejét a barcelonai partokon, mely sok esetben zsúfoltsághoz vezethet a turisták által leginkább preferált nyári hónapokban (Navarro-Ruiz et al. 2020, Alonso-Almeida et al. 2019, Bourliataux-Lajoine et al. 2019, Coldwell 2017). Az overtourism jelenség érzékelése hozzájárulhat ahhoz, hogy a globális elégedettségi index Barcelona esetében volt a legalacsonyabb a spanyol tengerpartok vizsgálata során.

Olaszország

Olaszország turizmusa világhírű, a turisták szívesen keresik fel az gazdag kulturális értékekkel, látványos tengerpartokkal, nagyhírű gasztronómiával rendelkező országot. Egy 2014 és 2019 között készített adatsor az országba érkező nemzetközi turistákat az utazás típusa szerint csoportosítja (8. ábra).

8. ábra. Az Olaszországba érkező nemzetközi turisták éves száma
2014 és 2019 között, üdüléstípusok szerint

Forrás: Saját szerkesztés Banca d'Italia 2020 alapján

Az üdüléstípusok között a legnépszerűbb a kulturális turizmus, a második helyen pedig a tengerparti turizmus áll, melynek részesedése évről évre nő (2014-

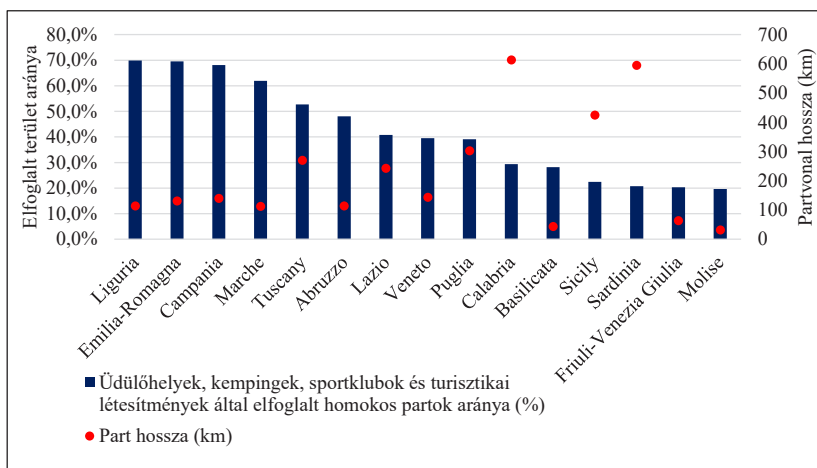

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Természet, környezet és társadalom

ben 13,73%; 2015-ben 19,49%; 2016-ban 19,73%; 2017-ben 21,03%; 2018-ban 24,38%; 2019-ben 24,64%).

Egy 2021-ben készített felmérés régióként vizsgálta az olaszországi tengerparti üdülőhelyekre vonatkozó engedélyek számát, mely alapján kiderült, hogy Calabria (1677), Toszkána (1481), Emilia-Romagna (1313), Liguria (1198) és Campania (1125) rendelkezik a legtöbb engedélyezett parti üdülőhellyel (Rapporto Spiagge 2021).

A kiadványban szereplő adatsorokat felhasználva készítettem egy kombinált diagramot (9. ábra), ahol az oszlopdiagram tengerparti üdülőhelyek, kempingek, sportklubok és turisztikai létesítmények által elfoglalt homokos partok arányát szemlélteti a homokos part teljes területéhez mérten; míg a pontdiagram a tengerpart hosszát mutatja.

9. ábra. Az olaszországi tengerparti üdülőhelyek, kempingek, sportklubok és turisztikai létesítmények által elfoglalt homokos partok aránya, illetve a partvonalat hossza (2021)

Forrás: Saját szerkesztés Rapporto Spiagge 2021 alapján

A leghosszabb tengerparttal Calabria (614 km) és Szardínia (595 km) rendelkezik az olasz régiók közül. A homokos tengerpartokon a létesítmények által elfoglalt terület nagysága a teljes területhez viszonyítva Liguria (69,9%), Emilia-Romagna (69,5%), Campania (68,1%) megyékben kétharmadnál is nagyobb. A turizmus negatív hatásai közül megjelenik a környezetet romboló, tájba nem illő turisztikai építkezés. A 65 km-nél rövidebb tengerparttal rendelkező régiók mindegyike esetében a komplexumok által elfoglalt terület aránya 30% alatti (Friuli-Venezia Giulia: 64 km, 20,3%; Basilicata: 44 km, 28,2%; Molise: 32 km; 19,6%).

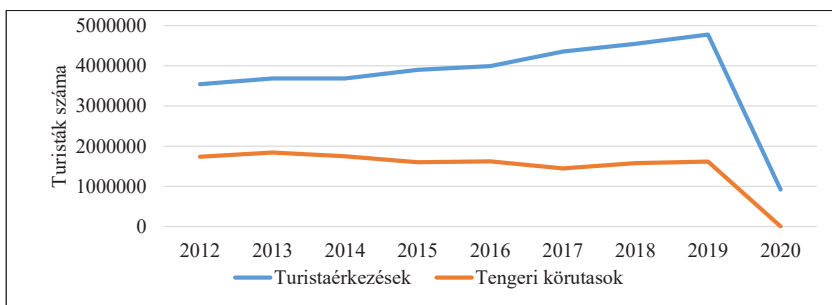

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Természet, környezet és társadalom

A Kék Zászló az egyik olyan 50 országban működő önkéntes díj a strandok, a kikötők és a fenntartható hajós turizmus szereplőinek körében, melynek elnyeréséhez egy sor szigorú környezetvédelmi, oktatási, biztonsági és megközelíthetőségi kritériumnak kell megfelelni és azokat betartani (BlueFlag 2021). 2021-ben az olaszországi Kék Zászlós területek száma 497 volt. Több mint 416 olasz strand és 81 kikötő felelt meg a Kék Zászló hálózat kritériumainak. A program hatékonyan segíti elő a tengerparti turisztikai területek környezetvédelmét.

Olaszországban jelentős a tengerjáró hajók által okozott környezeti terhelés mértéke is. Amellett, hogy a hajózási ipar súlyos hatással van a környezetre, a kikötővárosoknak igen csekély előnye származik a tengerjáróhajók turistaforgalmából, mely kiemelkedően járul hozzá az overtourism jelenség erősödéséhez, a túlszűfoaltság és a szennyezés szempontjából egyaránt. A hajózási ágazatnak tulajdonított gazdasági, társadalmi és fenntarthatósági problémák által kiéleződött vita miatt a turizmusellenes tüntetők igen aktívak Spanyolországban és Olaszországban is (Coldwell 2017).

Velence városközpontjában, a lagúnákon körülbelül 62 000 lakos él, azonban az éves szinten oda látogató turisták száma elérte 4 776 000 főt 2019-ben. A több, mint 4,7 millió főből 1 617 945 fő érkezett a velencei kikötőbe, mint tengeri körutazásban résztvevő turista (10. ábra).

10. ábra

Turistaérkezések és tengeri körutazásban résztvevők száma Velencében (2012–2020)

Forrás: Saját szerkesztés Sistema Statistico Regionale 2021
és Associazione Porti Italiani 2021 alapján

A velencei turizmus túlzottan magas szintre emelkedéséről számos elismert szerző publikált tanulmányt (Richardson 2017, Seraphin et al. 2018, Michel 2000), akik egyetértenek abban, hogy a település lakossága és a turisták közötti konfliktusok előbbi megoldást igényelnek. A netnográfia eszközeit felhasználva a Google online keresőoldal találatai között az angol „overtourism Venice” kifejezésekre beírva 93 000 találatot adott ki a weboldal, míg a Google Scholar tudományos keresőoldal 2 230 találatot hozott fel a beírt szavakra.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Természet, környezet és társadalom

Cinque Terre festői szépségű tája is vonzza a turisták tömegét, akik nem csak egyénileg szervezett kirándulások alkalmával keresik fel a helyet, de buszos túrák és a tengerjáró hajók úti céljaként is. A 4000 lakosú területre az elmúlt időszakban már évente 2,4 millió – többsége egynapos – kiránduló érkezett. A népszerű területen egy valós idejű információkat közzé tevő alkalmazás bevezetését jelentették be, mely segítségével az egyes települések turistaforgalmáról tájékozódhatnak az emberek, akik így dönthetnek arról, hogy hova látogassanak el a területen belül (Korey 2017).

A 2020-ban világméretűvé váló koronavírus járvány Olaszország társadalmát, gazdaságát, turizmusát is mélyen érintette. Az első hullám visszaszorítását követően a turisztikai szakemberek igyekeztek a turizmust biztonságosabbá tenni a hazai és nemzetközi turisták fogadására. Egy átfogó olasz felmérés eredményei (5. táblázat) szerint a legtöbben a felületek fertőtlenítését javasolták (64%), kézfertőtlenítők kihelyezését (59%), valamint a napozóágyak (62%) és a napernyők (61%) közötti nagyobb távolságot. Sokan vélekedtek úgy, hogy a strandok területén nem célszerű a rendezvények és partik megtartása (57%), a megkérdezettek fele szerint indokolt a strandokon egyszerre tartózkodó személyek számát maximalizálni, illetve a belépni kívánó látogatók testhőmérsékletének ellenőrzése (42%) is biztonságosabbá tenné a tengerparti tartózkodást.

5. táblázat. Vélemények a strandok biztonsági intézkedéseiről a koronavírus idején Olaszországban 2020-ban

Mindent fertőtleníteni kell speciális fertőtlenítőszerrel.	64%
A napozóágyak között egy méteres biztonsági távolságot kell tartani.	62%
A napernyők között egy méteres biztonsági távolságot kell tartani.	61%
Kézfertőtlenítő adagolók felszerelése.	59%
A strandon partik/rendezvények szervezésének kerülése.	57%
A strandon csak korlátozott számú személy tartózkodhat.	50%
Testhőmérséklet ellenőrzése a strandra való belépés előtt.	42%
A strandra való belépéshez foglalási rendszer bevezetése.	38%
Korlátozott számú fürdőző beengedése a biztonsági távolságtartás érdekében.	24%
A strandon tartózkodó valamennyi személynek arcvédő maszkot kell viselnie.	10%
Plexilapok elhelyezése a napernyők között.	7%
Nem kellene intézkedéseket hozniuk.	3%

Forrás: Saját szerkesztés Stevanin 2020 alapján

A koronavírus elleni intézkedések között is megjelenő tengerparti strandokra való belépéshez szükséges előzetes helyfoglalás nem ismeretlen az Olaszországba látogató turisták számára. A túlzott mértékű turizmus megjelenésére válaszul már

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Természet, környezet és társadalom

korábban is használatos volt a belépőjegy vásárlásával összekötött létszám maximalizálása a szardíniai La Pelosa strandon (Coffey 2019). A kis partszakaszon így igyekeznek a naponta érkező látogatók számát 1500 főben maximalizálni, hogy a környezetben tett károk mértékét enyhíteni tudják, s a belépőjegyekből származó bevételt a természet megóvására tudják fordítani. A strandon szigorú szabályok tiltják, hogy a nyaralók törölközőt vagy strandtáskát vigyenek magukkal a partra, így elkerülve, hogy homokot vigyenek magukkal szándékosan vagy akár véletlenül. A szigorítás indoka, hogy a látogatók előszeretettel gondolnak a homokra, kagylókra szuvenírként. 2021-ben a lezárások és a szigorú szabályozások ellenére Szardínia szigetén körülbelül 6 tonna homokot vittek el a turisták a partokról (Thackray 2021). A Szardínia északi részén található Budelli sziget rózsaszín homokja már évekkel ezelőtt áldozatul esett a jelenségnek, így azt a turisták elől teljesen elzárták, a természetvédelemnek tartják fent. A példák alapján egyértelműen megállapítható, hogy a turizmus negatív hatásainak menedzselése szükségessé teszi a kormányzati szintű hosszú távú stratégiaalkotást, valamint annak részeként a helyi hatóságok beavatkozását a kritikus esetekben (Vargáné Csobán – Bauerné Gáthy 2009).

További európai tengerpartok

Európán belül nem csak a leglátogatottabb országok vagy a leghosszabb tengerparti szakasszal rendelkező országok lehetnek kitéve a túlzott turizmus – overtourism – hatásainak. Számos országban találhatók olyan tengerparti desztinációk, melyek esetében jelentősen érzékelhetők a túlzott mértékű turizmus által okozott negatívumok.

Egy 2012-es horvátországi felmérés az ország szálláshely kínálatát vizsgálta, mely során kiderült, hogy a tengerparti szálláshelyek az összes vendégágy 95%-át teszik ki (Europa.eu 2014). A tengerparti Dubrovnik városa a 2010-es évben 606 000 ezer turistát számlált, majd 2019-ben 1 440 000 látogatót fogadott (Croatian National Tourist Board 2021). A város esetében rendszeresek a konfliktusok a helyi lakosság és az oda érkező turisták között, melyre esetleges megoldást kínálhat a várostervezés reformja (Panayiotopoulos – Pisano 2019)

Görögország számos szigete is szenved a turisták túlzott tömegének jelenlététől. A lélegzetelállító naplementéje által híressé vált Santorini 2010-ben 181 746 fő turistát fogadott repülőterén, 2019-re ez a szám már 519 999 volt (Institute of the Association of Greek Tourist Enterprises 2021). Ezen túl számolni kell a szigeten a tengeri hajóutakon résztvevő látogatók jelenlétével is, akik all inclusive ellátásban részesülnek a tengerjáró hajón, így a szigeten való költségük igen alacsony. Becslések szerint a nyári szezonban naponta több mint 12 000 utas érkezik a sétahajókról (Bellos 2017). A szigeten nem csak a zsúfoltság okoz gondot, de komoly problémák merültek fel a turizmus és a földhasználat terén, ami a területrendezési és tájvédelmi intézkedések hiányából adódhat (Sarantakou – Terkenli 2019).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Természet, környezet és társadalom

Összegzés

A turizmusnak régóta ismertek az előnyei mellett az árnyoldalai is, mint a környezetre és a társadalomra rótt terhek. A tanulmány fókuszában a túlzott mértékű turizmus által érintett tengerparti helyszínek feltérképezése áll Európa déli részén. A vizsgálat középpontjába azok az országok kerültek, melyek a legtöbb nemzetközi turistát fogadták Európában 2019-ben. Ezek az országok mind részt vesznek a 3S turizmusban (sea, sand, sun – tenger, homok, napfény), melynek központi eleme a napsütötte homokos tengerpart, ami a világon hatalmas turistaáradatot vonz.

Franciaország, Spanyolország és Olaszország tengerpartjainak turizmusát különféle nemzetközi adatbázisok információit összegezve mutattam be, amivel biztosítottam a megfelelő háttérrel a konkrét desztinációk eseteinek elemzéséhez. A három ország idegenforgalma között sok a hasonlóság, többek között a túlzott mértékű turizmus által érintett tengerpartok gyakorisága is. Mindhárom ország esetében bemutatásra kerültek olyan strandok és partszakaszok, melyeket más szerzők az overtourism jelenséggel érintettnek tartanak. Az általuk publikált szócikkek eredményei nagyban segítették munkámat a tengerparti turizmus átfogó elemzésében.

Végezetül röviden bemutattam néhány további desztinációt (Dubrovnik, Santorini), amelyek nem kerültek bele a szélesebb körű vizsgálatba, azonban rendelkeznek a turizmus negatív hatásaival sújtott tengerparttal. Fontos megjegyezni, hogy az overtourism jelenség nem csak a legtöbb nemzetközi turistát fogadó országokat, városokat érinti. Leggyakrabban azok a települések kerülnek ebbe a helyzetbe, ahol a turisták által kedvelt turisztikai termékek és attrakciók közül többféle is megtalálható egyszerre. Számos ilyen kombináció közül érdemes megemlíteni például a napsütötte tengerpart és a kulturális értékekkel rendelkező óváros vagy a kiemelkedő szórakozási lehetőségek meglétét.

A tanulmányban három európai ország került kiemelésre, mind a három jelentős tengerparti turisztikai desztináció, s mind a három úti cél rendelkezik a túlzott mértékű turizmus által érintett helyszínekkel. A 6. táblázatban összefoglaltam a vizsgált három európai ország néhány fontosabb adatát és turisztikai teljesítményét.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Természet, környezet és társadalom

6. táblázat. A vizsgált három ország kiemelt adatai (2019)

	Franciaország	Olaszország	Spanyolország
Népesség (millió fő)	66,98	60,42	46,8
Népsűrűség (fő/km ²)	121	200	92
Terület (km ²)	551,5	302,1	506
Tengerpart hossza (km)	4 853	7 600	4 964
Turizmus teljes GDP-hez való hozzájárulásának aránya (%)	8,5	13,1	14,1
Összes vendégéjszakaszám (ezer)	135 317	220 663	299 092
Egy lakosra jutó vendégéjszakaszám	2,02	3,65	6,39
Nemzetközi turistaszám (millió fő)	89,4	64,5	83,5
Egy lakosra jutó nemzetközi turista (fő)	1,33	1,07	1,78
Egy km ² -re jutó nemzetközi turista (fő)	162 103	213 505	165 020
Egy tengerparti km-re jutó nemzetközi turista (fő)	18 422	8 487	16 821

Forrás: Saját összeállítás a felhasznált források alapján, 2022

Az országok területét tekintve Olaszország jóval kisebb, mint Franciaország vagy Spanyolország, s egy km²-re jutó nemzetközi turisták száma Olaszországban volt a legmagasabb (213 505 fő) a 2019-es adatokat figyelembevéve (Franciaország: 162 103 fő; Spanyolország: 165 020 fő). Spanyolország népessége jelentősen alacsonyabb a másik két vizsgált országénál, azonban ebben az országban volt a legmagasabb az összes vendégéjszakaszám, így az egy lakosra jutó vendégéjszakaszám is kiemelkedően magas volt (6,39) 2019-ben Spanyolországban (Franciaországban: 2,02; Olaszországban: 3,65). A három európai úti cél közül Olaszország rendelkezik a leghosszabb tengerparttal, így a tengerparti turisták nagyobb területen oszlanak el. Olaszországban volt 2019-ben a legalacsonyabb (8487 fő) az egy tengerparti km-re jutó nemzetközi turisták száma (Franciaország: 18 422 fő; Spanyolország: 16 821 fő). Fontos azonban megjegyezni, hogy nem minden nemzetközi turista látogat el az adott ország tengerpartjára. Az egy lakosra jutó nemzetközi turisták száma mindhárom kiemelt európai országban 1 és 2 közé tehető (Franciaország: 1,33; Olaszország: 1,07; Spanyolország: 1,78).

Az overtourism jelenség előfordulása a népszerű európai tengerpartokon igen gyakori, melyet egyes desztinációk különböző intézkedések bevezetésével igyekeznek fékezni. Úgy vélem, a fenntartható turizmus térhódításának elősegítése érdekében a túlzott mértékű turizmussal érdemes foglalkozni, s további vizsgálatokat szükséges végezni primer és szekunder adatok felhasználásával egyaránt.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Természet, környezet és társadalom

Irodalom

- Alonso-Almeida, M. D. M. – Borrajo-Millán, F. – Yi, L. (2019): Are social media data pushing overtourism? The case of Barcelona and Chinese tourists. *Sustainability*, 11(12): 3356., 1–17. <https://doi.org/10.3390/su11123356>
- Associazione Porti Italiani (2021): Annual number of cruise passengers transiting, embarking, and disembarking in the port of Venice in Italy from 2012 to 2020. In: Statista. <https://www.statista.com/statistics/944494/number-of-cruise-passengers-in-the-venezia-port-in-italy/> (Utolsó letöltés: 2021. 11. 28.)
- Banca d'Italia (2020): Indagine sul turismo internazionale. https://www.bancaditalia.it/pubblicazioni/indagine-turismo-internazionale/2020-indagine-turismo-internazionale/statistiche_ITI_05062020.pdf (Utolsó letöltés: 2021. 11. 16.)
- Bellos, I. (2017): Growing Cruise Tourism Testing Santorini's Limits. *Greece is*. <https://www.greece-is.com/news/growing-cruise-tourism-testing-santorini-limits/> (Utolsó letöltés: 2021. 11. 23.)
- BlueFlag (2021): Blue Flag. Foundation for Environmental Education. <https://www.blueflag.global/all-bf-sites/> (Utolsó letöltés: 2021. 11. 23.)
- Bourliataux-Lajoinie, S. – Dosquet, F. – del Olmo Arriaga, J. L. (2019): The dark side of digital technology to overtourism: the case of Barcelona. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 11(5): 582–593. <https://doi.org/10.1108/WHATT-06-2019-0041>
- Canalís, X. (2016): Ranking big data de costas e islas españolas. https://www.hosteltur.com/115329_ranking-big-data-costas-islas-espanolas.html (Utolsó letöltés: 2021. 11. 08.)
- CIA- The World Factbook (2021): Field Listing – Coastline. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/coastline/> (Utolsó letöltés: 2021. 11. 16.)
- Coffey, H. (2019): One of Europe's most popular beaches to start charging for entry. *Independent*. <https://www.independent.co.uk/travel/news-and-advice/sardinia-la-pelosa-beach-charge-entry-italy-tourists-overcrowding-a9202601.html> (Utolsó letöltés: 2021. 10. 25.)
- Coldwell, W. (2017): First Venice and Barcelona: now anti-tourism marches spread across Europe. *The Guardian*. www.theguardian.com/travel/2017/aug/10/anti-tourism-marches-spread-across-europe-venice-barcelona (Utolsó letöltés: 2021. 08. 09.)
- Croatian National Tourist Board (2021): Number of overnight tourist arrivals in Dubrovnik, Croatia from 2011 to 2020. In Statista. <https://www.statista.com/statistics/886613/dubrovnik-tourist-arrivals/> (Utolsó letöltés: 2021. 12. 02.)
- Direction Générale des Entreprises (2019): Most visited monuments, cultural and recreational sites along French coastlines in 2017, by number of visitors. In:

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Természet, környezet és társadalom

- Statista. <https://www.statista.com/statistics/1126124/tourist-attractions-coast-france/> (Utolsó letöltés: 2021. 12. 02.)
- Europa.eu (2014): Bedplaces in coastal and non-coastal areas, Croatia, 2012 (%). [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Bedplaces_in_coastal_and_non-coastal_areas,_Croatia,_2012_\(%25\).png#file](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Bedplaces_in_coastal_and_non-coastal_areas,_Croatia,_2012_(%25).png#file) (Utolsó letöltés: 2021. 12. 01.)
- Europa.eu (2021): Nights spent in tourist accommodation relative to total area, 2019. <https://ec.europa.eu/statistical-atlas/viewer/?ch=C02,ECO,C10&mids=BKGC-NT,C10M04,CNTOVL&o=1,1,0.7¢er=50.94533,12.90035,3&lcis=C10M04&#> (Utolsó letöltés: 2021. 12. 06.)
- European Commission (2014): A European Strategy for more Growth and Jobs in Coastal and Maritime Tourism. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels, 20.2.2014 COM (2014) 86., 1–11.
- Foffano, G. (2021): Waze s’associe avec la Région Sud pour contrôler les afflux de touristes. Siecle Digital. <https://siecledigital.fr/2021/06/03/waze-region-sud-controle-afflux-touristes/> (Utolsó letöltés: 2021. 10. 13.)
- Goodwin, H. (2017): The challenge of overtourism. Responsible tourism partnership, 4, 1–19.
- INE (2020a): Number of international tourists staying in hotels in major coastal destinations in Spain in 2019 (in 1,000s). Instituto Nacional de Estadística. In: Statista. <https://www.statista.com/statistics/772745/international-tourists-in-hotels-in-major-coastal-destinations-in-spain/> (Utolsó letöltés: 2021. 11. 22.)
- INE (2020b): Annual bed occupancy rate in hotels in Spain’s major coastal destinations in 2019. Instituto Nacional de Estadística. In: Statista. <https://www.statista.com/statistics/773024/annual-hotel-bed-occupancy-rate-in-major-coastal-destinations-spain/> (Utolsó letöltés: 2021. 11. 22.)
- Insee (2019a): Number of overnight stays in coastal areas in France in summer from 2015 to 2019 (in millions). In: Statista. <https://www.statista.com/statistics/1125757/france-coast-overnight-stays-summer-timeline/> (Utolsó letöltés: 2021. 12. 01.)
- Insee (2019b): Number of overnight stays in France in summer 2019, by coast (in millions). In: Statista. <https://www.statista.com/statistics/1125624/france-coast-overnight-stays-summer/> (Utolsó letöltés: 2021. 12. 01.)
- Institute of the Association of Greek Tourist Enterprises (2021): Number of international air arrivals on the Greek island of Santorini from 2010 to 2020. In: Statista. <https://www.statista.com/statistics/880883/santorini-international-air-arrivals/> (Utolsó letöltés: 2021. 12. 02.)

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Természet, környezet és társadalom

- Korey, A. (2017): How Cinque Terre Is Handling the Pressure of Being on Every Traveler's Bucket List. Travel + Leisure. <https://www.travelandleisure.com/trip-ideas/cinque-terre-tourist-overflow> (Utolsó letöltés: 2021. 10. 25.)
- KSH (2019): 7.1. Terület, népesség, 2019. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_int001.html (Utolsó letöltés: 2021. 10. 22.)
- Lengyel M. (2004): A turizmus általános elmélete. Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző. Budapest. ISBN: 9789636372378
- Le Parc national des Calanques (2021): Le Parc national des Calanques. Plages et baignade. Se baigner dans les Calanques. <http://www.calanques-parcnational.fr/fr/plages-et-baignade-se-baigner-dans-les-calanques-de-marseille-cassis-la-ciotat> (Utolsó letöltés: 2021. 10. 13.)
- Michalkó G. (2007): A turizmuselmélet alapjai. Kodolányi János Főiskola. Székesfehérvár. ISBN: 978-963-9558-76-2
- Michel, F. (2000): Des hôtes et des autres. Tourisme et altérité. Revue Espaces, 171, 4–21.
- Mihalic, T. (2020): Conceptualising overtourism: A sustainability approach. Annals of Tourism Research, 84, 103025., 1–12.
- Milano, C. – Cheer, J. M. – Novelli, M. (2018): Overtourism: A growing global problem. The Conversation, 18, 1–5.
- Navarro-Ruiz, S. – Casado-Díaz, A.B. – Ivars-Baidal, J. (2020): Cruise tourism: the role of shore excursions in the overcrowding of cities. International Journal of Tourism Cities, 6(1): 197–214. <https://doi.org/10.1108/IJTC-04-2018-0029>
- Noack, R. (2021): As tourists return to Europe, some top destinations want fewer of them. The Washington Post. https://www.washingtonpost.com/world/europe/overtourism-europe-pandemic-travel/2021/07/01/ae3c35a8-d8df-11eb-8c87-ad6f27918c78_story.html (Utolsó letöltés: 2021. 10. 13.)
- Panayiotopoulos, A. – Pisano, C. (2019): Overtourism dystopias and socialist utopias: Towards an urban armature for Dubrovnik. Tourism Planning & Development, 16(4): 393–410. <https://doi.org/10.1080/21568316.2019.1569123>
- Peeters, P. – Gössling, S. – Klijs, J. – Milano, C. – Novelli, M. – Dijkmans, C. – Eijgelaar, E. – Hartman, S. – Heslinga, J. – Isaac, R. – Mitas, O. – Moretti, S. – Nawijn, J. – Papp B. – Postma, A. (2021): Research for TRAN Committee - Overtourism: impact and possible policy responses, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels., 1–260.
- Rapporto Spiagge (2021): Rapporto Spiagge 2021. La situazione ed i cambiamenti in corso nelle aree costiere italiane. <https://www.legambiente.it/wp-content/uploads/2021/07/Rapporto-Spiagge-2021.pdf> (Utolsó letöltés: 2021. 11. 11.)

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Természet, környezet és társadalom

- Rátz T. (1999): A turizmus társadalmi-kulturális hatásai (Doctoral dissertation, Budapesti Corvinus Egyetem)
- Richardson, D. (2017): Europe suffering the strain of tourism. <https://www.ttgmedia.com/wtm/wtm-news/wtm-2017-europe-suffering-the-strain-of-tourism-12206>. (Utolsó letöltés: 2021. 09. 12.)
- Sarantakou, E. – Terkenli, T. S. (2019): Non-institutionalized forms of tourism accommodation and overtourism impacts on the landscape: The case of Santorini, Greece. *Tourism Planning & Development*, 16(4): 411–433. <https://doi.org/10.1080/21568316.2019.1569122>
- Seraphin, H. – Sheeran, P. – Pilato, M. (2018): Over-tourism and the fall of Venice as a destination. *Journal of Destination Marketing & Management* 9., 374–376. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2018.01.011>
- Sistema Statistico Regionale (2021): Number of international tourist arrivals in the Italian municipality of Venice from 2011 to 2020 (in 1,000s). In: Statista. <https://www.statista.com/statistics/732572/international-tourist-arrivals-in-venice-italy/> (Utolsó letöltés: 2021. 11. 28.)
- Staff, R. (2013): Tourists dismayed at shutdown of U.S. D-Days site in Normandy. Reuters. [reuters.com/article/us-usa-shutdown-france-idINBRE9930FB20131004](https://www.reuters.com/article/us-usa-shutdown-france-idINBRE9930FB20131004) (Utolsó letöltés: 2021. 11. 12.)
- Statista (2021a): <https://www.statista.com/statistics/1228395/travel-and-tourism-share-of-gdp-in-the-eu-by-country/> (Utolsó letöltés: 2021. 10. 01.)
- Statista (2021b): European countries with the largest number of international tourist arrivals in 2019 (in millions). <https://www.statista.com/statistics/261729/countries-in-europe-ranked-by-international-tourist-arrivals/> (Utolsó letöltés: 2021. 10. 24.)
- Statista (2021c): Travel and tourism in Europe. International tourism receipts in Europe in 2018 and 2019 (in billion U.S. dollars), by region. <https://www.statista.com/study/26747/tourism-in-europe-statista-dossier/> (Utolsó letöltés: 2021. 11. 26.)
- Stevanin, E. (2020): Le misure di sicurezza per le vacanze estive. YouGov. <https://it.yougov.com/news/2020/06/23/le-misure-di-sicurezza-le-vacanze-estive/> (Utolsó letöltés: 2021. 12. 01.)
- Stille, A. (2014): The Massive and Controversial Attempt to Preserve One of the World's Most Iconic Islands. <https://www.smithsonianmag.com/travel/massive-controversial-attempt-preserve-one-worlds-most-iconic-islands-180951441/> (Utolsó letöltés: 2021. 11. 12.)

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Természet, környezet és társadalom

- Thackray, L. (2021): Tourists steal six ,tonnes’ of sand from Sardinia’s beaches. <https://www.independent.co.uk/travel/news-and-advice/sardinia-tourists-steal-sand-italy-b1905957.html> (Utolsó letöltés: 2021. 10. 25.)
- The Local (2017): Has Mont Saint-Michel become an overcrowded tourist trap?. <https://www.thelocal.fr/20171219/has-mont-saint-michel-become-a-tourist-trap/> (Utolsó letöltés: 2021. 11. 12.)
- UNWTO (2018): Overtourism? Understanding and Managing Urban Tourism Growth beyond Perceptions: Executive Summary. UNWTO, Madrid, Spain., 34–39.
- UNWTO (2021): Inbound Tourism Dashboard, Accommodation, Hotels and similars overnights. <https://www.unwto.org/statistic/basic-tourism-statistics> (Utolsó letöltés: 2021. 10. 16.)
- Vargáné Csobán K. – Bauerné Gáthy A. (2009): Long-term government responses to sustainable tourism development: principles and strategies. *Applied Studies in Agribusiness and Commerce*, 3(3–4): 89–92. <https://doi.org/10.19041/APSTRACT/2009/3-4/19>
- Vargáné Csobán K. (2005): The Assessment of Sustainable Tourism. *Acta Agraria Debreceniensis*, (16): 414–421. <https://doi.org/10.34101/actaagrar/16/3347>
- Vega, P. (2020): La lista de las 10 playas más populares de España en Instagram. *ELEconomista*. <https://www.eleconomista.es/status/noticias/10683962/07/20/Las-lista-de-las-10-playas-mas-populares-de-Espana-en-Instagram.html> (Utolsó letöltés: 2021. 11. 08.)
- WTTC (2022): Economic Impact Reports. <https://wtcc.org/Research/Economic-Impact> (Utolsó letöltés: 2022. 07. 04.)